

The concept of criminal-law mechanisms of securing the fulfilment of a reconciliation agreement

Поняття кримінально-правового забезпечення охорони виконання угод про примирення

Viktoriia Potiak

Key words:

criminal-law mechanisms of securing, reconciliation, agreement of reconciliation, criminal-law mechanisms of securing the fulfillment of agreements of reconciliation.

Ключові слова:

кримінально-правова охорона, примирення, угода про примирення, механізми кримінально-правового забезпечення охорони виконання угод про примирення.

Постановка проблеми. Кримінальний кодекс України (далі – КК України) у статті 1 визначає свої завдання, а саме: правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру й безпеки людства, а також запобігання злочинам¹.

Відповідно, першочерговим завданням КК України є охорона суспільних відносин від злочинних посягань. Саме цим поряд із завданням охорони суспільних відносин КК України вирішує й інше завдання – запобігання злочинам, попередження про правові наслідки їх учинення. Для здійснення цих завдань КК України, відповідно до ч. 2 ст. 1, визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами².

Стаття 389-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості³. Цей склад злочину з'явився 13 квітня 2012 року на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»⁴.

Аналіз дослідження проблеми. Як слушно зазначають В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, Ю.О. Пономаренко, законодавча реалізація кримінально-правової політики має здійснюватися виключно на базі попередніх фундаментальних наукових досліджень і розробок⁵.

До найновіших досліджень кримінальної відповідальності за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості належить дисертаційна робота на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук С.О. Яценко, яка успішно захищена у 2016 році⁶. Крім того, питання договірних відносин у кримінальному праві й кримінальному процесі України досліджувалися в дисертаційних роботах, зокрема, П.В. Пушкаря «Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-

¹ Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1443083704635653>.

² Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 1: Загальна частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. С. 7.

³ Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1443083704635653>.

⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України від 13 квітня 2012 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/paran87#n87>.

⁵ Виклики сучасності і кримінальне право / В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, Ю.О. Пономаренко. Голос України. 29.01.2016. URL: <http://www.golos.com.ua/article/263719>.

⁶ Яценко С.О. Кримінальна відповідальність за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2016. 229 с.

правове дослідження»⁷ (2005 р.), О.Є. Соловійової «Примирення сторін у кримінальному процесі України»⁸, А.М. Яценка «Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання»⁹ (2006 р.), Ю.І. Микитина «Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні»¹⁰ (2010 р.), Н.В. Нестор «Запровадження медіації в кримінальному процесі України»¹¹ (2013 р.), Р.В. Новака «Кримінальне провадження на підставі угод в Україні»¹², О.О. Леляк «Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України»¹³ (2015 р.), а також Г.Ю. Саєнко «Провадження на підставі угод у кримінальному процесі України»¹⁴.

Окремі аспекти кримінально-правового забезпечення охорони виконання угод про примирення висвітлюються в працях В.В. Навроцької¹⁵.

Однак зазначені дослідження не стосувалися безпосередньо кримінально-правового забезпечення охорони виконання угод про примирення, окрім роботи С.О. Яценко, яка аналізувала питання кримінальної відповідальності за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості загалом. Інші дисертаційні роботи акцентували свою увагу в основному на процесуальних аспектах і не були пов'язані з аналізом кримінально-правової охорони угод про примирення. Проте поняття кримінально-правового забезпечення охорони виконання угод про примирення раніше не досліджувалося.

Насамперед варто акцентувати увагу на тому, що в межах дослідження базовим є підхід до розмежування в контексті кримінально-правової охорони як різних за своєю природою та призначенням інститутів угод про примирення й угод про визнання винуватості з таких міркувань.

У межах статті аналізується кримінально-правове забезпечення охорони виконання угод про примирення в широкому розумінні.

Мета статті. У контексті обраної проблематики постає завдання сформулювати поняття кримінально-правового забезпечення охорони виконання угод про примирення.

Виклад основного матеріалу. Для цього необхідно дослідити основні підходи до розуміння кримінально-правової охорони. Кримінально-правове забезпечення охорони різних суспільних відносин є комплексним і багатоаспектним поняттям. В.В. Кузнецов указує на «широку проблематику кримінально-правової охорони» й акцентує увагу на існуванні різних підходів до його розуміння¹⁶, аналізуючи їх у монографії «Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі»¹⁷. У межах зазначеної праці виокремлено таке розуміння поняття «кримінально-правова охорона»:

⁷ Пушкар П.В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Академія адвокатури України. Київ, 2005. 23 с.

⁸ Соловійова О.Є. Примирення сторін у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2006. 20 с.

⁹ Яценко А.М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. 20 с.

¹⁰ Микитин Ю.І. Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Нац. академія прокуратури України. Київ, 2010. 19 с.

¹¹ Нестор Н.В. Запровадження медіації в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Нац. академія прокуратури України. Київ, 2013. 19 с.

¹² Новак Р.В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Харківський нац. ун-т МВС України. Харків, 2015. 20 с.

¹³ Леляк О.О. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Нац. академія прокуратури України. Київ, 2013. 23 с.

¹⁴ Саєнко Г.Ю. Провадження на підставі угод у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 244 с URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/1922/1/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80_%D0%A1%D0%B0%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE_2017.pdf.

¹⁵ Навроцька В.В. Угода про визнання вини у кримінальному процесі: досвід та практика застосування. URL: <http://law-dep.ru.if.ua/conference2014/articles/navrotska.pdf>.

¹⁶ Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона: проблеми визначення поняття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. Вип. 30 (2). С. 107–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_30%282%29__29.

¹⁷ Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі: монографія / Нац. акад. внутр. справ. Київ: Інтерсервіс, 2012. 907 с.

- механізм правового регулювання суспільних відносин. Прихильником такої точки зору є, зокрема, О.О. Дудоров;¹⁸
- прояв охоронної функції кримінального права. Такої думки дотримується, наприклад, В.К. Матвійчук, акцентуючи на взятті відносин під охорону кримінального закону;¹⁹
- захист суспільних відносин. На такій позиції перебуває І.М. Копотун²⁰;
- правове забезпечення певних прав людини. Таке бачення простежується в М.В. Карчевського. Хоча він також пов'язує кримінально-правову охорону із системою суспільних відносин, які забезпечують можливість реалізації ключових потреб²¹.

Загалом цікавою є думка В.В. Кузнецова, яка заснована на ідеї охоронної функції кримінального права з певною деталізацією. На його думку, кримінально-правова охорона – це, по-перше, певна система кримінально-правових засобів, до яких варто включити кримінально-правові норми (заборонні, роз'яснювальні, заохочувальні та обмежувальні) й методи кримінально-правової політики (криміналізація та декриміналізація, пеналізація й депеналізація), за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин²².

На думку Т.А. Павелко, кримінально-правова охорона здійснюється шляхом встановлення кримінальної відповідальності²³.

Узагальнюючи викладені думки, наукові позиції, можна виокремити базові змістові підходи до поняття «кримінально-правова охорона». По-перше, встановлення кримінальної відповідальності; по-друге, врегулювання, захист і охорона суспільних відносин; по-третє, забезпечення прав і потреб людини; по-четверте, система кримінально-правових засобів.

Убачається, що можемо вести мову про такі механізми кримінально-правового забезпечення охорони виконання угод про примирення:

- 1) встановлення кримінальної відповідальності за невиконання угоди про примирення;
- 2) наявність превентивних механізмів, які б стимулювали виконання угоди про примирення. У цьому випадку закладений такий принцип: невиконання домовленостей за результатами вирішення кримінально-правового конфлікту погіршує ситуацію для особи. Такі механізми можуть бути встановлені як кримінально-правовими нормами, так і кримінально-процесуальними. Наприклад, у разі вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім укладення й виконання угоди про примирення може бути однією з умов звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру на підставі ст. 97 КК України чи звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру згідно зі ст. 105 КК України.

Крім того, цей механізм може бути закріплено в ст. 75 КК України. Зокрема, підставою для застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням слугуватиме виконання угоди про примирення. Відповідно, варто доповнити ч. 1 ст. 76 КК України обов'язком, який покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, а саме обов'язком не порушувати зобов'язання, передбачені угоди про примирення. Необхідно встановити можливі правові наслідки в разі невиконання угоди про примирення. Наприклад, скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і застосування відповідно повноцінного покарання;

¹⁸ Дудоров О.О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2007. С. 5.

¹⁹ Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2008. С. 5.

²⁰ Копотун І.М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2008. 20 с. URL: <http://inter.criminology.opua.edu.ua/?p=2020>.

²¹ Карчевський М.В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ: Б.в., 2013. С. 69–70.

²² Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона: проблема визначення поняття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. № 30. С. 109. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.30/part_2/29.pdf.

²³ Павелко Т.А. Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя в Україні.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2008. 20 с.

3) існування заохочувальних заходів у разі сумлінного виконання угод про примирення. Наприклад, в Україні були проведення медіації, примирення після винесення вироку²⁴. Варто ст. ст. 81 і 82 КК України доповнити новою підставою застосування, відповідно, умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Такою підставою у двох нормах буде виконання договору про примирення, якщо такий договір укладався та був затверджений судом. Це може свідчити про те, що засуджений довів своє виправлення або став на позитивний посткримінальний шлях. Аналогічна підстава для умовно-дострокового звільнення від відбування покарання повинна бути встановлена для неповнолітніх у ст. 107 КК України. Доцільнішим видається також доповнення ст. 66 КК України такою обставиною: «укладення та виконання договору про примирення» й відображення в ст. 69-1 відповідного пункту.

Безумовно, реалізація механізмів кримінально-правового забезпечення охорони виконання угод про примирення потребує внесення відповідних змін і доповнень до кримінального закону.

Основним механізмом, засобом кримінально-правової забезпечення охорони угод про примирення є встановлення кримінальної відповідальності за їх невиконання. У свою чергу, превентивні й заохочувальні механізми є додатковими або їх ще можна іменувати як інші механізми забезпечення охорони угод про примирення.

Стосовно терміна «забезпечення», то його зміст варто розглядати у взаємозв'язку з похідними словами «забезпечування», «забезпечувати». Вони розглядаються, зокрема, так: 1) створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; 2) захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки²⁵.

Варто погодитися з думкою А.М. Орлеана, який вважає, що поняття «кримінально-правова охорона» є надто широким для його використання виключно в рамках кримінального права, воно не може обмежуватись лише кримінально-правовими нормами. На додаток до названих питань це поняття охоплює й кримінально-процесуальні норми, суб'єктів застосування кримінально-правових і кримінально-процесуальних норм тощо. Отже, коли ми говоримо про кримінально-правову охорону, ми маємо на увазі весь спектр законотворчих інформаційних, кримінально-процесуальних та інших заходів, спрямованих на реалізацію кримінально-правових норм, що вчинюються для забезпечення безперешкодного здійснення суб'єктами праводносин своїх прав і свобод²⁶.

Наведені думки свідчать про те, що кримінально-правове забезпечення охорони виконання угод про примирення розглядається переважно через кримінально-правові механізми. Проте це поняття варто розглядати комплексно, з урахуванням як кримінально-правових, так і кримінально-процесуальних аспектів.

Висновки. Відповідно, кримінально-правове забезпечення охорони виконання угод – це гарантування, захист і охорона суспільних відносин, пов'язаних із виконанням угод про примирення шляхом встановлення кримінальної відповідальності чи через превентивні й заохочувальні кримінально-правові та кримінально-процесуальні механізми.

Анотація

У статті досліджуються різні підходи до сутності кримінально-правової охорони. Розглядаються в широкому розумінні механізми кримінально-правового забезпечення охорони виконання угод про примирення. Також пропонується авторське розуміння поняття кримінально-правового забезпечення охорони виконання угод про примирення.

²⁴ Микитин Ю.І. Медіація – засіб профілактики злочинності серед неповнолітніх. Івано-Франківськ, 2006. С. 18.

²⁵ Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 3. С. 17.

²⁶ Орлеан А.М. Понятійно-категоріальний апарат дослідження кримінально-правового забезпечення охорони людини від експлуатації. Форум права. 2013. № 4. С. 277–282.

Summary

The article deals with various approaches to the essence of criminal-law mechanisms of securing. It reveals broadly the criminal-law mechanisms of securing the fulfillment of agreements of reconciliation. The author also suggests her own understanding of the concept of criminal-law mechanisms of securing the fulfillment of agreements of reconciliation.

Використана література:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1443083704635653>.
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тацій, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013.
3. Т. 1: Загальна частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 2013. 376 с.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України від 13 квітня 2012 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/paran87#n87>.
5. Виклики сучасності і кримінальне право / В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, Ю.О. Пономаренко. Голос України. 29.01.2016. URL: <http://www.golos.com.ua/article/263719>.
6. Яценко С.О. Кримінальна відповідальність за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2016. 229 с.
7. Пушкар П.В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Академія адвокатури України. Київ, 2005. 23 с.
8. Соловійова О.Є. Примирення сторін у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2006. 20 с.
9. Яценко А.М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. 20 с.
10. Микитин Ю.І. Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Нац. академія прокуратури України. Київ, 2010. 19 с.
11. Нестор Н.В. Запровадження медіації в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Нац. академія прокуратури України. Київ, 2013. 19 с.
12. Новак Р.В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Харківський нац. ун-т МВС України. Харків, 2015. 20 с.
13. Лесяк О.О. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Нац. академія прокуратури України. Київ, 2013. 23 с.
14. Саєнко Г.Ю. Проведення на підставі угод у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2017. 244 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/1922/1/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80_%D0%A1%D0%B0%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE_2017.pdf.
15. Навроцька В.В. Угода про визнання вини у кримінальному процесі: досвід та практика застосування. URL: <http://law-dep.ru.if.ua/conference2014/articles/navrotska.pdf>.
16. Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона: проблеми визначення поняття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. Вип. 30 (2). С. 107–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_30%282%29__29.
17. Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі: монографія / Нац. акад. внутр. справ. Київ: Інтерсервіс, 2012. 907 с.
18. Дудоров О.О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2007. 34 с.
19. Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2008. 32 с.
20. Копотун І.М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2008. 20 с. URL: <http://inter.criminology.opua.edu.ua/?p=2020>.
21. Карчевський М.В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ: Б.в., 2013. 36 с.

22. Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона: проблема визначення поняття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. № 30. С. 107–110. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.30/part_2/29.pdf.
23. Павелко Т.А. Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2008. 20 с.
24. Микитин Ю.І. Медіація – засіб профілактики злочинності серед неповнолітніх. Івано-Франківськ, 2006. 64 с.

Viktoriia Potiak,

*Instructor at the Department of Criminal Law of the Training and Research Institute of Law
at the Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*